

Harcokat énekeljeteK

Saffer Pál

Egy boszniai kisvárosban történt, a banyalukai népszínház idényzáró vidéki körútján. B. Čopić „Nikoletina Bursac élményei” című dramatizációjának előadására készültek, amikor az egyik színész, jóval az előadás kezdete előtt három népviseletbe öltözött parasztasszonyt és egy polgáriruhás fiatalembert vett észre az üres terem első széksorában.

A színész megjegyzésére, hogy korán jöttek, az asszonyok elmondták, hogy faluról gyalogoltak be megnézni az ő Nikoletinájukat. A színész csodálkozására hozzátették:

— Mi a Bursac familiából vagyunk...

Felállt a fiatalember is, és bemutatkozott:

— Nikola Bursac a nevem — és hogy e legendás név viselésére való jogosultságát bizonyítsa, elővette a diákkönyvecskéjét...

A nagy harcokat és történelmi megrázkódtatásokat követő csendben, amikor a sírás és ujjongás egyaránt elhalkul, az első feljegyző tevékenységet a statisztikus kezdi: összeírja, összegezi és csoportosítja az adatokat, úgyszólván mérleget készít, a tudományhoz illő hideg tárgyilagossággal.

Ez az első és legpontosabb, de egyben a legfelületesebb és legsemmi-mondóbb krónikás tevékenység.

Őt követik a muzeológusok, akik összegyűjtik az esemény tárgyi emlékeit és a történelmi tanulmányozás számára megfelelő hadirendbe szedik. Ők, bár szintén a hideg tudományosság elvét követik, akarva, nem akarva már jóval többet mondanak, mert a feljegyzések és a tárgyak mindig magukon viselik és elárulják alkotójuk vagy tulajdonosuk egyéniségének nyomát. De ezekhez az adatokhoz csak a szerencsések férhetnek hozzá, akiknek alkalmuk nyílik e tárgyakat látni, és közülük is csak a figyelmesen szemlélni tudó kevesek.

Csak ezután szólal meg a történetíró. Tárgyilagosan, tudósan elmondja az eseményeket, a maga módján meg is magyarázza őket, hivatkozva a statisztikusok és muzeológusok által összegyűjtött anagra. Az esemény tehát ezzel bevonul a történelembe, és az iskolákban a kis és nagy nebulók

szorgalmasan magolni kezdi a hősök neveit, az esemény helyét és dátumát, vérmérsékletük szerint lelkesednek vagy elálmosodnak a hős és a hősiesség tudományosan tárgyilagositott fogalmán.

De mind e szükséges, hasznos és megbecsülést érdemlő történetírói tevékenység után valami elmondatlan marad, valami, amit a tudomány nyelvén nehezen lehetne kifejezni, de a megismerés szempontjából talán minden számnál, adatnál, térképnél és emléktárgynál fontosabb: elmondatlan marad az ember, a viharban álló vagy hajladozó, megroppanó vagy szembeszálló egyén, akiről közelebbit csak a költő mondhat nekünk.

Bár a harcok és megrázkódtatások idején »hallgatnak a muzsák«, szól a költő ilyenkor is. Hiszen nem volna költő, ha a szorongatásban nem állna népe mellett, nem szenvedne és érezne vele együtt, ha gyújtó szavával nem ösztönözne tetterre, vigasztaló szavával nem rakna írt a sebekre, vagy torkot szagató sikolyával nem kiáltaná oda szörnyűködését az emberiségnek, ha lecsapni készül az ölni rántott kés.

Ilyen sorok azonban csak elvétve csillannak fel. Két ütközet között, hátizsákra rakott gyűrt papírokon íródnak és náluk megrázóbb, hitelesebb aligha akad. De kevés terem belőlük, túl kevés ahhoz, hogy mindent elmondjanak.

Pedig sok a mondanivaló.

Szutjeszka évfordulóját ünnepeltük. A csatáét, amelyben egy maroknyi fáradt, éhes, rosszul felfegyverzett szabadságharcos győzelmet aratott a kitűnően felfegyverzett és pihent hatszoros túlerő felett. Nem első eset ez a világtörténelemben és az utódok, az új, a békében született nemzedék joggal teszi fel a kérdést Thermopilé óta: Kik voltak ezek az emberek, akik tettükkel felforgattak minden haditudományt és józan logikát?

Megvetették volna a halált? Nem lehet. A halált, a veszélyt csak az esztelen veti meg, s az esztelen nem lehet tudatos hős.

Mégis, mi készítette a Kadinjača és Ljubin grob hőseit, hogy elmenjenek a többiek visszavonulását védeni, abban a bizonyos tudatban, hogy ezt a harcot egyikük sem éi túl.

És egyáltalán, hol a határ a kötelességteljesítő öntudat és a hősiesség között?

Se statisztika, se történelem nem tud erre magyarázatot adni. Történelmi megállapítások, bármennyire igazak és vérrel íródtak is, nem mondanak el mindent, csak azt ami közös, ami az események, tények és adatok összességéből leszűrődött.

De ott, akkor, száz embernek száz külön indoka és magyarázata volt, száz külön, súlyos, perdöntő érve, amely ott tartotta, oda ragasztotta ahhoz a parányi földdarabhoz, úgyszólván még halálos görcsbe szoruló ujja is a halált szóró fegyver ravaszát húzta meg.

Ezekről az okokról a költőnek, az írónak kell szólni, hogy megismerjük és megérthessük őket, és innen ered a népfelzabardító harcról szóló irodalmi művek hatalmas népszerűsége.

A mai ember hallani, olvasni akar a hősokról. Nemcsak csodálni, hanem megérteni és kívánja őket, mert e viharos kor, különböző módon ugyan, de gyakran követel tőle hősiességre emlékeztető állhatatosságot. A mai ember ismerni kívánja a hősiesség és állhatatosság forrását, hogy szükség esetén saját maga számára is meríthessen belőle.

Ezért természetes, hogy közelmúltunk történelme csak irodalmi kifejezése nyomán lesz teljes. Akkor, amikor Učák, Pavlák és Nikoletinák, háborús irodalmunk meglévő és születendő hőseinek egész sora beszél majd önmagáról, örömeiről, bánatáról és nagy emberi megbántottságáról, amely a kíméletlen harcba vitte.

Ezért talán nem szerénytelenség és nem véték a béke ügyével szemben, ha azt kívánjuk, hogy a költők ajkán minél gyakrabban csendüljön fel az évezredek óta töretlenül zengő mondat: »Harcokat énekelek, s egy bajnokot...«

Mert jogunk van új dalt és mesét kívánni az egyre távolabbi múltba futó nagy napokról, hogy a hősök hús-vér, nemcsak csodált, de szeretett, és az életben nekünk igazodni segítő emberek lehessenek az idők végételenjéig.

